ELEMENTE DE ORIGINE POLONĂ ÎN TEXTE VECHI ROMÂNEȘTI

RALUCA ELISABETA IFTIME
Universitatea din București

1. Preliminarii

Articolul nostru își propune să analizeze influența exercitată de limba polonă asupra lexicului vechi românesc, în care au pătruns împrumuturi lexicale adaptate la structura internă a limbii noastre.

Vom porni de la premisa că elementele lexicale de origine polonă au intrat în limba română veche prin relaţiile directe dintre oamenii de cultură români și polonezi, prin contactul învăţaţilor moldoveni cu școlile poloneze şi, în perioada de instruire, cu realitățile poloneze, prin prezența unor polonezi în Moldova, atât ca soli sau călători, cât și ca misionari (Panaitescu 1930: 3-5). Vom avea stfel în vedere împrumuturi lexicale din limba polonă care au intrat în limba română fie direct, fie dintr-o altă limbă, adesea romanică, prin filieră polonă. Obiectul studiului nostru îl reprezintă, în aceste condiţii, elementele de origine polonă, care aparțineau domeniului militar și celui social-politic al limbii polone sau lexeme pătrunse în această limbă prin latină sau un idiom romanic.

Primele cercetări asupra cuvintelor de origine polonă în limba română și clasificarea acestora se datorează Elenei Linţa, care s-a oprit asupra subiectului în 1974, în cadrul tezei intitulate *Wyrazy polskiego pochodzenia w języku rumuńskim*[1].

Influența polonă asupra lexicului românesc a fost studiată apoi de Mihai Mitu (1983), care utilizează în studiile sale conceptul de „împrumuturi în serie", explicând că trăsătura principală a polonismelor este motivarea „temporală" și folosirea „temporară". Profesorul Mitu, după apariţia lucrărilor *Termeni de origine polonă în documentele slavo-moldovenești (1388-1517)* şi *Etimologii românești în „Dicționarul limbii polone"* (Mitu 2006), a publicat numeroase scrieri de etimologie româno-slavă, grupate recent în volumul 24 al colecției *Etymologica* (Mitu 2001) şi în lucrarea intitulată *Romano-polonica I. Studii de istorie culturală* (Mitu 2007). Amintim de asemenea pe Elena Deboveanu, cu articolul privitor la aspecte ale influenței exercitate de limba polonă în opera cronicarilor (Deboveanu 1962), pe Neculai A. Ursu, cu studiul despre textul *Le Relationi universali* al lui Giovanni Botero, tradus parțial în română la începutul secolului al XVIII-lea prin intermediar polonez (Ursu 1991), pe Boris Cazacu, cu expunerea referitoare la influența latină asupra lexicului cronicarului Miron Costin (Cazacu 1943), în care face adnotări ce trimit și la limba polonă.

Pe baza acestor surse, dar şi prin investigaţie proprie asupra unor texte moldovenești din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, am inventariat lexeme din domeniul militar al

[1] Vezi Linţa 1974. Cf. şi Linţa 1964, articol al autoarei, care a contribuit la elaborarea lucrării de mai târziu.

BDD-V2351 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:26 UTC)

cuvintelor de origine poloneză. Mai departe, am selectat mai multe lexeme consemnate în operele a trei cronicari moldoveni: *Letopiseţul* lui Miron Costin, *Letopiseţul* lui Nicolae Costin, *Letopiseţul* lui Ion Neculce, dar şi în versiunea românească, intitulată *Ceasornicul domnilor*, dată de Nicolae Costin unui celebru roman de circulaţie europeană, *Horologium principum*, scris în limba latină de Antonio de Guevara.

În ceea ce privește sensul/sensurile cuvintelor, vechimea conform atestărilor și confirmarea mai mult sau mai puțin a originii polone în rândul cercetătorilor care s-au ocupat de unele dintre acestea, informațiile au fost preluate în primul rând, din DA, DLR, MDA, combinate cu datele din ultima ediție a dicționarului lui H. Tiktin (TDRG[3]). În al doilea rând, am utilizat *Dicționarul limbii polone vechi*[1], dar și primul dicționar de etimologie al limbii polone [1927], semnat de lexicograful Al. Brückner, reeditat în 2008. Am comparat și am completat datele cu cele oferite de *Dicționarul elementelor românești din documente slavo-române (1374–1600)* (DERS), elaborat sub coordonarea lui Gh. Bolocan, în care înregistrăm cuvinte de origine polonă, care apar alături de lexeme de origine slavă directă, de *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche* (1432–1760) (DÎLR), în care colectivul condus de Gh. Chivu inventariază și unități lexicale venite prin intermediul limbii polone. În această ultimă sursă lexicografică consemnăm unele cuvinte-titlu cu origine poloneză sau au forme, respectiv variante explicabile prin intermediar polonez. Nu putem să nu menționăm în lucrarea noastră și *Dicționarul limbii române literare vechi. Termeni regionali* (DLRLV), în care autoarele, coordonate de Mariana Costinescu, ilustrează circulaţia unor regionalisme literare, câteva fiind originare din limba polonă.

Dicționarul utilizat pentru indicarea etimonului polonez este cel al limbii polone vechi (vezi *supra*). Vom verifica originea polonă în sursa noastră poloneză recentă, reprezentată de ediția mai sus amintită. Ținem să precizăm dicționarele cărora le conferim cel mai mult credit etimologic: DÎLR, DA, TDRG[3], Brückner. Totodată, am luat în considerare etimologia găsită în recenta ediție a *Dicționarului etimologic al limbii române* (DELR), pentru cuvintele care încep cu A, B, C. Atestarea pe care o atribuim cuvintelor noastre vizează exclusiv cele cinci surse. În privința atestărilor, precizăm că ne bazăm în mare parte pe MDA și DÎLR, dar și pe surse secundare, de genul ediției Linde. La rândul nostru, punem problema etimologiei multiple[2], care trebuie înțeleasă din unghiuri variate, mai ales când este vorba de pătrunderea a două sau mai multe etimoane, cu același sens, din surse externe diferite, dar care au la origine un etimon unic.

2. Formarea împrumuturilor lexicale și clasificarea acestora

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, pe lângă legături economice și culturale, existau și relații, respectiv contacte militare între armatele și conducătorii celor două țări, Moldova şi Polonia. Pentru acest motiv, în limba cronicarilor, aspecte ale unor realități politice, administrative și/sau militare sunt denumite prin cuvinte împrumutate din limba polonă. Cărturarii moldoveni au utilizat pentru acest motiv în cronici: *baștă, hatman, husar, fuzâi, șanț*. Mulți dintre termenii consemnați în letopiseţul lui Miron Costin fac referire la organizarea armatei: *armie, roată, pospolita, comisar, daraban*, cu diferite variante la ceilalți cronicari moldoveni, și *roh(t)mistru, lăduncă*, înregistrate o singură dată.

[1] Este o compilaţie între *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, http://sjp.pwn.pl/ și *Słownik staropolski*, red. St. Urbańczyk, red. naukowa F. Wysocka, Kraków, 1953-2003.

[2] Cea mai recentă dezbatere pe această temă aparține lexicologului C. Moroianu (2015: 20). Alte importante studii privitoare la etimologia multiplă se regăsesc în DÎLR.

BDD-V2351 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:26 UTC)

Toate aceste cuvinte menționate, întâlnite în sursele parcurse, ilustrează două mari câmpuri lexicale: domeniul militar, respectiv, cel social-politic.

2.1. În cadrul primului câmp semantic, semnalăm următoarele cuvinte: ***armie*** s.f., 1710, < pol. *armia*, „oaste, armată”: *Au trecut toată* ***armia*** *Moscului peste apa Vorscla şi [...] ca o milă mică de la armadia neprietenului au stătut.* NC, LET. 60; ***comendă*** s.f., var. *comendie*, 1715, < pol. *komenda*, „acțiunea de a comanda”: *Deci împăratul, audzind aşè, i-au dat ucaz ca să fie toată* ***comenda*** *oştii în sama lui.* IN, LET. 229; ***comendui*** vb. tranz., 1715, < pol. *komendować*, „a numi un comandant”: *câteva metereze au făcut cu oameni şi cu puşci aşedzate asupra căror* ***comenduit*** *pe unu Brigadiru August.* NC, LET. 59; ***comendant*** s.m., var. *comendant, comăndant*, 1715, < pol. *komendant*, „comandantul oştirii”[1]: *De ce ficiorii lui Miron au prinsu de veste ş-au scăpat la* ***comăndantul*** *de Cetatea Neamţului.* IN, LET. 114; ***comisar*** s.m., 1731, < pol. *komisarz*, „reprezentantul militar al unei puteri, în special al regelui Poloniei”[2]: *Pănă văzându leşii neticneală cu dânşii [...] le trimite câte doi domni comisari mai mari şi aceia* ***comisari*** *le făcea giudeaţă şi-i cârmuia*. MC, LET. 125; *Orânduit-au craiul* ***comisari*** *pre la târguri, să să facă cercare acelui lucru.* NC, LET. 551; *Şi sedzu acolo câtăvă vreme [...] că era şi comisarii leşeşti acolo*. IN, LET. 136; ***cornet*** s.m. 1715, < pol. *kornet*, „ofițer de cavalerie” și „stindard al unei companii de cavalerie”[3]: *6 podporucinici şi corneţi*. NC, LET. 67; ***dărăban*** s.m., var. *daraban, dărăbănț*, < pol. *darabaniec*, „soldat” [4]: *au strânsu* ***dărăbanii****, carii tot pe un cuvânt era cu ceilalți slujitori.* MC, LET. 61; *Dumitraşco - vodă, văzând că nu să găseşte nime, să ispitie el singur să margă şi cu Braha, capitan de* ***darabani***. IN, LET. 242; *Şi întâi pre învățătură tătâne-său, lui Ştefan Vodă, trimis-au la împărăţiia Turcilor pre Tăutul logofătul cel mare şi pedestrime de* ***dărăbănț***. NC, LET. 326; ***flintă*** s.f.,1710, < pol. *flinta*, „armă”[5]: *Apoi au început a slobodzi drăgănimea* ***flintele****, însă nu tot odată, ce începus-a slobodzi de o parte, mergându focul slobodzind din om în om împregiur*. IN, LET. 215; ***fuzâie*** s.f., 1661, < pol. *fuzja*, „flintă”: *Turcii ce vin, tot belacoasă, ceasornici di aur, fuzâi [...] mii de unghi le dau*. IN, LET. 324-325; ***hatman*** s.m., var. *hetman*, 1527, < pol. *hetman*, „comandant”[6]: *După ce li-au fugit toate capetele şi* ***hatmanul*** *lor [...] s-au apărat până în noapte şi apoi noaptea în tabără au făcut focuri de carăle lor şi de spini; Aşijderea pre acee vreme, fiind mitropolit ţărâi, părintele Ghedeon şi cu Antiohie Jora* ***hatman*** *şi cu alţi boieri mari încă scrie de rău pentru Dumitraşco-vodă la moscali, să nu-l creadză, că el este ca şi unu turcu şi ţine cu turcii*. IN, LET. 197 (cu derivatele *hătmănească, hătmăni*). În susținerea exclusivă a originii polone a lexemului *hatman*, precizăm că acesta a fost introdus din Polonia de către Ieremia Movilă (1595–1606)[7];

[1] Este un împrumut cu varianta *comendat* (Dosoftei), dispariţia lui *n* fiind explicată în DA ca o posibilă disimilare. Vezi şi Rădulescu Sala (coord.) 2015: 22.

[2] DÎLR confirmă că a intrat în limba polonă prin intermediul latinei medievale.

[3] TDRG[3] – et. polonă și rusă, respectiv germană (Brückner 2008).

[4] DA îl înregistrează cu etimologie maghiară. Elena Linţa (1964) consideră forma *dorobanţ* drept „o contaminare” între polonezul *derobaniec*, rom. *dărăbant* şi magh. *darabant*, şi nu un împrumut maghiar, deşi primele sale atestări apar în contexte referitoare la maghiari.

[5] DA explică acest cuvânt prin germ. *Flinte*, fără să excludă un etimon polonez sau maghiar.

[6] TDRG[3] consideră că lexemul are etimologie rusă și polonă. Este atestat prima dată la G. Ureche, dar folosit de către toți cronicarii.

[7] Pentru originea dregătoriilor utilizate în cronicile moldovenești (și nu numai), a se vedea Simonescu 1989 : 48-49.

BDD-V2351 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:26 UTC)

husar[1] s.m., 1789, < pol. *husarz*, „soldat polonez călare”: *Singur Mihai vodă, ca un leu, în fruntea oştii îmbărbătând pre ai săi, şi au ţinut războiul câteva ceasuri, până au venit* ***husarii***. NC, LET. 597; *Şi să nu hie întorsu spre turci îndărăptu nişte stiaguri de* ***husari***. MC, LET.56; ***joimir*** s.m., var. *joimir, gioimir*, 1635, < pol. *żołnierz, żojmierz*, „soldat”[2]: *Şi la vremea lui Constantin Cantemir-vodă, fiind răscoale, au vinit nişte căzaci cu leşi, cu moldoveni* ***joimiri***. IN, LET. 14; ***inicercă*** s.f., 1661, < pol. *janczarka*, „armă pe care o foloseau ienicerii”[3]: *A doa, mai trăgea greu moscalii că* ***inicercile*** *turcile era mai lungi şi la hera mai bune...* IN, LET. 229; ***jac*** s.n., 1621, < pol. *żak*, „jaf, prădare”: *Şi lăcomia cea nesăţioasă răspunde răutăţii cei ascunsă şi răutatia cea ascunsă deschide feriastra* ***jacurilor*** *de obşte.* NC, 15[r]; *Timuş cum au sosit la cetate, de a doa dzi s'au desfrânat la* ***jacurile*** *mănăstirilor.* MC, LET. 162; În expresii frazeologice la NC şi MC întâlnim cuvântul *jac* în *au dat jac în tabără: Tătarăi ţinea calea de* ***jăcuia*** *şi pre cei ce mergea înainte şi pre cei ce rămânea de oaste.* NC, LET. 505; *Căzacii, văzind lefe, şi carii den firea lor sintu gata la* ***jac*** *şi dobânzi [...] au dat* ***jac*** *în tabără şi mai mult au lăsat pre Cazaci să facă dobânda.* NC, LET. 524[4]; ***lăduncă*** s.f., 1631, < pol. *ładunek*, „cartuşieră”[5]: *În pilda haiducilor de Ţara Leşească, cu pene de argint la cumănace şi cu table de argint la şoldure, pe* ***lădunce.*** MC, LET. 33; *Le-au făcut la grumadzi* ***lăduncі*** *de hier albu, la tot săldaţul câte de o ocă de apă, ca să aibă hiecare săldaţ apă gata la războiu.* IN, LET. 259; ***obuz*** s.n., 1710, < pol. *obóz*, „tabără militară”[6]: *să întoarseră cu izbândă la* ***obuz****, unde era craiul Vladislav.* NC, LET. 198; *Apoi s-au despărţit, ş-au trecut* ***obuzul*** *leşescu în gios*. IN, LET. 54; ***marşalâc*** s.m., 1715, < pol. *marszałek*, „mareşal”[7]: *pre carele îl numeşte cronica leşească marşalăcul cel mare, l-au robit Turcii şi pe urmă au scăpat şi au venit în Ţara Leşască.* NC, LET. 298; ***podporucinic*** s.m., var. *porušnic*, 1594, < pol. *podporucznik*, „sublocotenent”[8]: *Acestea au întrebat sfat de* ***rotmistri*** *şi* ***porušnicii*** *săi*. NC, LET. 477; ***poghiaz*** s.n., var. *podghiaz, poghiz,*

[1] Etimologie dublă: polonă şi maghiară. Cuvântul *husar* ar putea proveni din cel maghiar, *husz*, cu sensul „douăzeci”, cf. şi *gussar* de origine slavonă, care însemna „bandit”. Această opoziţie de sensuri ne poate da o idee despre preocupările primilor husari, un gen de cavalerie uşoară, care luptau în stilul bandelor de jefuitori. Existenţa unor pictoriale istorice ale acestor dintâi husari îi descriu după portul maghiar specific. R. Brzeziński (1987: 373) adaugă că evoluţia husarilor în Polonia şi Ungaria a avut loc simultan până la sfârşitul secolului al XVI-lea. Abia în secolul al XVII-lea, husarii polonezi au început să se diferenţieze semnificativ de cei maghiari. În vederea susţinerii etimologiei maghiare, amintim şi pe slavistul I. Bogdan, care optează pentru ea (Bogdan 1907-1908: 401). La fel, Linţa (1964: 199) consideră cuvântul a fi un neologism maghiar (*hussar*) întâlnit din vremea lui Ştefan cel Mare. În Moldova a pătruns prin filieră poloneză (*husarz*).

[2] TDRG[3] propune o etimologie multiplă, polonă (*żołnierz*) şi germană (*Söldner*). În opinia E. Linţa (1964: 200), cuvântul (precum şi varianta sa, *jolnir*) provine din germ. *Söldner*. DLR îi atribuie două sensuri: unul învechit „mercenar polonez”, altul de „ştrengar”, şi o etimologie dublă: ucraineană, *žovnir*, şi polonă, acest cuvânt intrând în limbă prin intermediul lui *Söldner* din germană.

[3] Derivat cu sufixul *-ka* de la cuvântul *inicer* (numai la IN). Precizăm consemnarea noastră la M. Costin în *Poema polonă* (p. 296) a cuvântului *janczar*, derivatul de bază, cu sensul „ianicer”, pe care savantul îl transcrie cu grafeme poloneze.

[4] Cuvântul prezintă seria derivativă *jăcaş, jăcui, jăcuire* (întâlnite alături de aceste derivate, în cronicile Costinilor şi cea a lui Neculce). TDRG[3]: etimologie polonă.

[5] TDRG[3] atribuie cuvântului etimologie rusă; prezentat de DLR ca derivat diminutival de la cuvântul „ladă”.

[6] TDRG[3]: et. pol.; Brückner 2008: et. slav.

[7] TDRG[3] şi Brückner 2008 conferă cuvântului etimologie multiplă: fr. *maréchal*, germ. *Marschall*, din acestea provenind pol. *marszałek.*

[8] TDRG[3]: etimologie slavă multiplă.

BDD-V2351 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:26 UTC)

potghiaz, 1718, < pol. *podjazd*, „incursiune cu scopul de prădare”[1]: *că n-avea odihnă de* ***poghiazuri*** *leşeşti şi de moldoveni ce era pribegi în Ţara Leşească.* NC, LET. 36; *Or lovi* ***podghiazuri*** *din ceea parte astădzi într-un sat, mâne într-altul.* IN, LET. 46; ***pospolita*** s.f., 1675, < pol. *(wojsko) pospolite*, „unitate de armată poloneză”[2]: *Şi singur craiul cu toată* ***pospolita*** *să încalece.* MC, LET. 51; ***puhă*** s.f., var. *buhă*, 1683, < pol. *puha*, „bici, biciuşcă, crăvaşă”[3]: *şi punea pe calo de-i bătea cu* ***puha****, cât nu putea merge boierii la curte de ţipetele lor*. IN, LET. 280; ***răitar*** s.m., var.: *răitariu, reitariu, raitär, reiter, raitier*, 1675, < pol. *rajtar*, „soldat călare”[4]: *Oastea Jolcovschii hatmanul avea [...] 200 de răitari nemţi călări.* MC, LET. 69; *S-au auzit dând din sinete răitarii lui Laschii, carii aflase pre ţărani tăind pădurea.* NC, LET. 478; ***reimentar*** s.m., var. *rămentar, rementar, reghimentar*, 1728, < pol. *regimentarz*, „şef de regiment”[5]: *Şi ducându-l acel* ***reimentar*** *la stăpânu-său, craiul August, cădzut-au voievoda cu rugăminte la Sminghilschii, ca să nu-l ducă la craiul sau la moscali.* IN, LET. 186; ***rotmistru*** s.m., var. *rohmistru, rogmistru, rotmaistru, rocmistru*, 1640, < pol. *rotmistrz*, „căpitan, comandantul unei roate”[6]: *Leşii fiind [...] fără orânduială, nice hatmani, nici* ***rohmistri****, nici stegari.* NC, LET. 296; *Din partea leşilor au perit Zavişa şi Endriiovschii, amândoi* ***rohmistri****.* MC, LET. 30; ***rocoşean*** s.m., 1645, < pol. *rokoszanin*, „luptător, insurgent, răsculat”[7]: *Acolo ostenind craiul după aşezarea şi potolitul acelor* ***rocoşeni*** *să bolnăveşte în oraş.* NC, LET. 393; ***strajnic*** s.m., 1577, < pol. *strażnik*, „sergent-major (polonez)”[8]: *Ştefan Potoţchi* ***strajnic*** *corunnii.* IN, LET. 136; ***spije*** s.f., reg., 1780, < pol. *spiża*, „fontă; obuz turnat din fontă”[9].

Din terminologia de război, menționăm câteva cuvinte de origine poloneză care numesc fortificații: ***baştă*** s.f., var. *başte*, *(başcă)* 1688, < pol. *baszta*, „bastion, redută”[10]: *Au apucatu de au scos o samă de pedestraşice ce era în baştă [...] şi au făcut cu socoteala lui Zamoyschii hatmanul şi denafară de şanţuri băşti de pământ.* MC, LET. 27; ***palancă*** s.f. , var. *pălancă, palangă, palan, palanc, palang, pălangă, pălant, pălănc, balancă*, 1645, < pol. *palanka*, „fortăreață”[11]: *Ce, cându am sositu noi, am aflat* ***palanca*** *şi locul acela pustiiu de oameni.* MC, LET. 196; ***parcan*** s.m., var. *părcan*, 1710, < pol. *parkan*, „fortificație de război

[1] DLR: înv. reg., etimologie polonă; TDRG[3]: etimologie multiplă: germ., pol. și magh.

[2] DLR redă sensul „numele unei unități militare”, et. pol.; TDRG[3]: et. pol.

[3] DLR: azi reg. în Moldova; et. pol.; TDRG[3]: cf. pol., ucr.

[4] DLR: et. pol., ru., germ.; TDRG[3]: et. germ. și pol.

[5] După DLR: etimologie polonă; TDRG[3]: etimologie polonă. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cuvântul *reimentar* și variantele sale ies din uz.

[6] DLR îl consemnează cu sensul „căpitan de cavalerie”, et. polonă; TDRG[3]: et. pol., ru.; Brückner 2008: et. slav.

[7] Familia lexicală conține derivatele: *rocoș, rocoșenie, rocoșire, rocoșitură, rocoșitoriu, rocoșelnic*, răspândite în toată Moldova prin textele cronicarilor. DLR: et. pol.; TDRG[3]: et.pol.

[8] DLR îi atribuie etimologie polonă și slavă veche. Atestat prima dată la Ureche. Consemnat ulterior la Miron Costin.

[9] Această formă prezintă rostirea dialectală a cuvântului „schijă”. DÎLR notează *spiţer*, atestat în 1651, alături de variante și derivate.

[10] DÎLR îi acordă etimologie maghiară, *bastya*, și polonă, *baszta* (< it. *bastia*); DA: etimologie polonă, *baszta* (provenit din it. *bastia*, cf. germ. *Bastei*); la Neculce apare varianta *başcă*, atestată în 1600, cf. TDRG[3]; la Brückner 2008, este atestat în secolul al XV-lea, ca provenind din germ. *Bastei*, din lat. *bastia*, ceh. *baszta*, rus. *basznia.* DELR: reg. înv., et. pol., magh.; var. *başcă,* după modelul *bască-băşti*. Fam. *başte* cu sensul *bastion*, atestat în 1688.

[11] Este atestat numai la cronicarii moldoveni, începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea; DLR îi atribuie etimologie multiplă: turcă, polonă și maghiară; TDRG[3]: etimologie dublă, polono-turcă.

BDD-V2351 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:26 UTC)

din grinzi sau plăci, baraj”[1]: *Eară tătarii au şi lovit fără veste la tabăra lui Seremet şi până la* ***părcane*** *au mers.* NC, LET. 103; *Aşedzat-au şi-n ţinutul Cernăuţului în câteva locuri, de-au făcut* ***părcane****.* IN, LET. 101; *Sinan Paşa, strângând den toată ţara oameni, au încungiurat Bucureştii şi Târgovişte cu şanţu şi cu* ***părcani***. NC, LET. 581.

2.2. Dintre cuvintele ce desemnau ranguri, dregătorii, funcţii sau obiecte aparţinând categoriei social-politice, selectăm: ***caştelean*** s.m., var. *caştelian*, 1710, < pol. *kasztelan*, ,,comandant al unui castel, proprietar al unui castel”[2]: *Deci şi Leşii au ales pre Iacob Sobeţchii, tatăl craiului leşăscu de acmu şi pre Joravinschii* ***caşteleanul*** *de Bâlza.* MC, LET. 60; *Acestea toate deplin le-au scris* ***caştelianul*** *la craiul şi îndată, înţălegând craiul, au trimis la hatmanul.* NC, LET. 547; ***podscarb*** s.m., 1640, < pol. *podskarbi*, ,,vistiernic, cămăraș la curtea polonă”; ***şafar*** s.m., var. *şafari, şifari, şofar*, 1550, < pol. *szafarz*, ,,stolnic, subaltern al marelui stolnic, șef al bucătarilor curții domnești”[3]: *Mătei Logofătul, Cârjă şi Homelnicul, amândoi ori stolnici, ori medelniceri, că cronicarii leşeşti îi număscu* ***şafari.*** NC, LET. 336; ***vartă*** s.f., 1643, < pol. *warta*, ,,strajă, pază, santinelă”[4]: *Au poroncit de au schimbat toate* ***vărţile*** *pre la toate porţile. Au trimis de i-au luat cu* ***vartă****, de i-au dus la Harcov.* IN, LET. 385.

În sfera termenilor sociali-politici, care privesc organizarea vieţii sociale şi au legătură cu realităţile poloneze, enumerăm: ***alector*** s.m., 1721–1739, < pol. *elektor*, ,,alegător, persoană care făcea parte din colegiul celor care îl alegeau pe împărat”[5]: *că se temea de neamţ să nu dea agiutor lui Avgust craiu, fiindu-i neamţului* ***alector***. IN, LET. 160; ***alecţie*** s.f., var. *elecție, elecțiune*, 1699, < pol. *elekcja*, ,,alegere”[6]: *să strângu crai şi alectori la Târgu Amburhu, la* ***alecţie***. IN, LET. 378; ***colegat*** s.m., var. *coligat, colegatur*, 1693, < pol. *koligat*, ,,tovarăș de arme”[7]: *săninatul domn al Ţării Moldovii, samoderjeţ şi* ***colegat*** *(prietin) Ţării Moschiceşti.* IN, LET. 212; *Numai în pază sta, ca să nu scape nici într-o parti, căci eşti* ***colegatur*** *neamţului şi prietin Moscalului.* (*idem*, 330); ***herb*** s.m., var. *gherb, hierb*, 1644, < pol. *herb* ,,semn ancestral moștenit”: *Leah turci, din* ***herbul*** *Ozdrowoz.* NC, LET. 494; ***povață*** s.f., var. *poveață, povoață*, 1551, < pol. *powódca* ,,îndrumător, călăuză”[8]: *Alexandru Costin fiind* ***povață*** *dată den Iaşi acelor nemți*. MC, LET. 148; ***recipospolita*** s.f., 1710, < pol. *rzeczpospolita*, ,,parlament”[9]: *acolo au mărsu soli şi dela Ion Vodă, poftind pre* ***recipospolita*** *să-i dea pre Bogdan-Vodă.* NC, LET. 516; ***seim*** s.n., var. *săim*, 1640, < pol. *sejm*, ,,sfat, divan în Polonia”[10]: *Ce, pentru să să mântuiască craiul de acea doamnă, au răspunsu că la* ***săimul*** *viitoriu a socoti.* NC, LET. 235; *Deci, la* ***săimu*** *au stătut Leşu împotriva craiului, întrebându pre crai, ce pricini ari avea începăturii de sfadă cu Turcu.* MC, LET. 118; ***şleahtă*** s.f., 1594, < pol. *szlachta*, ,,nobilime poloneză”[11]: *fost-au cu Jicmont craiu multă* ***şliahtă*** *leşască.* NC, LET. 209; *Şi aşa, la începutul toamnei, [...] s-au pogorât craiul Cazimir la Liov, unde toată*

[1] La N. Costin, cuvântul apare consemnat cu două forme de plural: *părcane/ părcani.*

[2] DÎLR: etimologie polonă, limbă în care a pătruns din lat. *castellanus*; TDRG[3]: et. pol.

[3] TDRG[3] indică o etimologie germană; DLR: din pol. *szafar*, magh. *safar*, germ. *Schaffer*.

[4] DLR și TDRG[3] : etimologie multiplă: polonă, maghiară, germană.

[5] DA: cuvânt învechit, cu etimologie latină și franceză. Înregistrat cu formele *elector, alector*; în TDRG[3] nu apare.

[6] DÎLR: lat. *electio*; DA: et. lat.

[7] În DLR nu este. DÎLR îi atribuie sensul „aliat, confederat”. Et. it. și pol. (< lat. *colligatus*).

[8] Variantele au circulat în scrierile tuturor cărturarilor moldoveni, formându-și derivate lexicale, precum *povățui, povățuială*. DLR: et. pol. ; TDRG[3]: cf. pol., rus..

[9] DLR și TDRG[3]: et. pol.

[10] DLR: et. pol.; TDRG[3]: et. pol.; Brückner 2008: et. pol.

[11] TDRG[3]: cf. pol., magh.

BDD-V2351 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:26 UTC)

şleachta *rusască şi a Podoliei s'au strâns gata de oaste.* NC, LET. 279; *Aşijdere şi mazilimea,* ***şlahta****, şi eu au rădicat cap pre un boier, anume Lidihovschi. Şi au scris Lidihovschii, care nu a încălecat, toată* ***şleachta*** *a fi podan şi le-or mânca satele*. IN, LET. 270.

În traducerea scrierii *Ceasornicul Domnilor*, Nicolae Costin utilizează multe „polonisme latino-romanice" (Mitu 2006: 82): de exemplu, cuvântul ***haust***, cu sensul „rezervor, cisternă", traducătorul folosind *cystern* în textul polonez. Menționăm că N. Costin a tradus prin *hausturi* latinescul *haustris*, care desemnează „găleţile unei roți de scos apă". În limba polonă există cuvântul *haust* cu sensul „sorbire, înghițitură", provenit din latinescul *haustus*, cu aceeași semnificație. În opinia lui N.A. Ursu, în textul polonez folosit de Nicolae Costin găsim un mare număr de neologisme de proveniență latino-romanică preluate în traducerea românească: *capliță* „capelă" < pol. *kaplica*; *coşciol* „biserică" < pol. *kościoł*; *crijac* „cruciat" < pol. *krzyżak*; *grad* „cetate" < pol. *gród*; *mistru* „maestru" < pol. *mistrz*; *opate* „abate" < pol. *opat.*

La începutul secolului al XVIII-lea, o parte dintre aceste împrumuturi de origine polonă au ieşit din uzul literar sau, mai rar, au fost conservate în graiul moldovenesc, după ce fuseseră întrebuințate o vreme ca regionalisme literare. Cealaltă parte, nici ea numeroasă, s-a stabilit în limba română consolidând clasa împrumuturilor latino-romanice (Chivu 1994: 24). Neologismele latino-romanice se explică prin contactul pe care cărturarii l-au avut cu limba latină, franceză sau italiană. Aceste din urmă cuvinte sau variante lexicale demonstrează că limbile slave, între care şi polona, au mediat, începând cu sfârşitul secolului al XVII-lea, pătrunderea în limba română a unor împrumuturi latino-romanice, cum ar fi: *auditor, caştelean, harmată, capral*. Ultimul cuvânt este atribuit urmaşului romanic al lat. *caput.* Categoria se aplică sinonimului *caporal* (din fr. *caporal* < it. *caporale* < *capo* < lat. *caput*) şi *căprar*[1] (din magh. *kaplar*, pol. *kapral*, germ. *Kapral*, rus. *капрал*).

În privința etimologiei duble, respectiv multiple, conferite de unele dintre sursele noastre lexicografice, suntem înclinaţi să optăm pentru etimologie polonă exclusivă, bazându-ne pe sensul principal al cuvintelor, dar și pe circumstanțele exclusiv poloneze în care acestea au luat naștere. Este cazul cuvintelor *joimir, obuz, ocop, pospolita, reimentar, roată, rocoşeală, rocoşi.* Aparținând contextului istoric din Polonia medievală, lexemele au constituit pentru cronicarii noștri atât elemente culturale, cât și lingvistice. Ei le-au împrumutat odată cu o nouă realitate istorică din viața lor, adaptându-le la cea românească.

3. Considerații finale

Împrumuturile cărturărești din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea reprezintă consecința culturală a contactelor avute de limba română cu lumea apuseană. Elementele lexicale de origine polonă înregistrate în vechi texte moldoveneşti sunt de regulă împrumuturi livrești, care aparțin de obicei vieții militare sau vieții social-politice. Alături de *hatman, husar, joimir, părcan, porucinic, rotmaistru*, care indică o „cantonare" în spaţiul lingvistic polonez, apar însă *auditor, baștă, capral, comendă, colegat, comisar, fuzâie, harmată*, precizând o sursă indirectă latinească sau romanică. Aceste elemente culte au pătruns în vocabularul limbii române literare vechi și s-au păstrat o anumită perioadă de timp, dobândind o relativ largă utilizare şi uneori creând derivate. Câteva se mențin și astăzi în limba vorbită sau în grai: *baștă, căprar, dărăbană, parcan*, dar, cel mai adesea, nu mai sunt termeni

[1] Prezintă derivate moționale sinonimice, a se vedea explicații detaliate în Moroianu 2015: 97–98.

BDD-V2351 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:26 UTC)

militari. În orice caz, majoritatea au rămas la stadiul de regionalisme. În cazul limbii polone, vecinătatea geografică a fost întregită de condițiile istorice și socioculturale care au dus la pătrunderea împrumuturilor lexicale poloneze în limba noastră.

Concluzionând, unitățile lexicale aduse în discuție țin de un moment important pentru cultura și limba română din secolele XVII şi al XVIII-lea, dominat de scrisul cronicăresc.

IZVOARE. SIGLE

IN, LET. = Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti-Chișinău, Editura Litera Internațional 2001.

Guevara, Antonio, *Horologium principum*, [1615], tradus din latină de N. Costin, ediție critică și studiu introductiv de G. Ștrempel, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. VIII, XIV.

MC, LET. = Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei dela Aron Vodă încoace*, ediția critică de P.P. Panaitescu, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1944.

NC, LET. = Nicolae Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei dela zidirea lumii până la 1601*, ediție îngrijită de Ioan Șt. Petre, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.

BIBLIOGRAFIE

Bogdan, Ioan, 1907-1908, „Documentul rânzenilor din 1484 şi organizarea armatei moldovene în sec. XV", *Analele Academiei Române*, seria II, vol. XXX, p. 375.

Brzeziński, Richard, 1987, *Polish armies 1569 – 1696*, Oxford, Osprey Publishing.

Cazacu, Boris, 1943, „Influența latină asupra limbii și stilului lui Miron Costin", *Cercetări literare*, V, p. 41–64.

Chivu, Gheorghe, 1994, „Influența italiană asupra limbii române vechi", *Studii și cercetări lingvistice*, XLV, nr. 1-2, p. 24–29.

Deboveanu, Elena, 1962, „Unele aspecte ale influenței polone în limba letopisețului lui Nicolae Costin", *Romanoslavica*, VI, p. 93–109.

Linţa, Elena, 1964, „Termeni militari de origine polonă în limba cronicarilor români", *Romanoslavica*, X, p. 195–208.

Linţa, Elena, 1974, *Wyrazy polskiego pochodzenia w języku rumuńskim*, Zakład Narodowy im Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Wydawnicstwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.

Literatura românească de ceremonial. Condica Gheorghachi, 1762, studiu și text de Dan Simonescu, Bucureşti, Fundația Regelui Carol I, 1939.

Mitu, Mihai, 1983, „Conceptul de împrumuturi „în serie" (cu referire la polonismele limbii române)", *Studii şi cercetări lingvistice*, XXXIV, nr. 1, p. 12–18.

Mitu, Mihai, 2001, *Studii de etimologie româno-slavă,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Mitu, Mihai, 2006, *Cercetări etimologice și lexico-semantice*, seria „Etymologica 24", Bucureşti, Editura Academiei Române.

Mitu, Mihai, 2007, *Romano-polonica I. Studii de istorie culturală*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.

Moroianu, Cristian, 2015, *Etimologie și lexicologie românească. Convergențe sincronice și diacronice*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Panaitescu, P.P., 1930, *Călători poloni în Țara Românească*, Bucureşti, Editura Cultura Națională.

Rădulescu Sala, Marina (coord.), 2015, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. IV, *Sufixele, Derivarea nominală și adverbială,* Partea I, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Ursu, N.A., 1991, „Nicolae Costin, traducător al Geografiei universale a lui Giovani Botero", *Revista de istorie și teorie literară*, XXXIX, nr. 3-4, p. 365–379.

BDD-V2351 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:26 UTC)

DICȚIONARE. SIGLE

Brückner, Aleksander, 2008, *Słownik etimologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.

DA = *Dicţionarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Tomul I. Partea I: A–B. Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: C. Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; Tomul I. Partea III. Fascicula I: D – de. Bucureşti, Universul, Intreprindere Industrială a Statului, 1949; [Fascicula II: de–desţina; şpalt, 1948]; Tomul II. Partea I: F–I. Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria Naţională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I: J – lacustru. Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1937; Tomul II. Partea II. Fascicula II: Ladă–lepădа. Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1940; Tomul II. Partea II. Fascicula III: Lepădа–lojniţă. Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1948.

DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*, 2012, vol. I, Partea I (A-B), București, Editura Academiei Române; 2015, vol. II, Partea I (C – cizmă), Bucureşti, Editura Academiei.

DERS = Gh. Bolocan (coord.), 1981, *Dicționarul elementelor românești din documente slavo-române (1374-1600)*, București, Editura Academiei.

DÎLR = Chivu, Gheorghe, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, 1992, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, București, Editura Științifică.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, 1965-2000, vol. VI-XIV. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur şi acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala şi acad. Gheorghe Mihăilă, Bucureşti, Editura Academiei.

DLRLV = Costinescu, Mariana, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, 1987, *Dicționarul limbii române literare vechi 1640-1780. Termeni regionali*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Linde, Samuel, 1807-1812, *Słownik języka polskiego,* tom I, część I, w Warszawie w drukarni XX.piarów 1807, *Ibidem*, tom I, część II, 1808, *Ibidem*, część III 1809, tom II, *Ibidem*, część II, 1811, *Ibidem*, część III, 1812.

MDA = *Micul dicționar academic*, 2010, 2 vol., Bucureşti, Univers Enciclopedic Gold.

Słownik języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, http://sjp.pwn.pl/.

Słownik staropolski, 1953-2003, t. 1-11, red. St. Urbańczyk, red. naukowa F. Wysocka, Kraków, http://staropolska.pl/slownik/index.php.

TDRG^3 = Tiktin, Heinmann, 2003-2005, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch, 3. überarbeitete und erganzte Auflage von Paul Miron und Elsa Luder*, Band II D-O, 2003, Band III P-Z, 2005, Cluj-Napoca, Clusium.

ELEMENTS OF POLISH ORIGIN IN OLD ROMANIAN TEXTS

(*Abstract*)

The article proposes to analyse the influence exercised by Polish with respect to loanwords in old Romanian vocabulary. By establishing two lexical-semantic fields, we take into account generic names of military and social-politic terminologies. The Polish influence over Romanian old vocabulary between 16th and 18th centuries is the result of direct relations between Romanian and Polish savants, due to contact of Moldavian scholars with Polish schools during their studies and Polish realities or due to presence of Polish people in Moldova, as missionaries and/or travellers. Therefore, we examine the manner in which the Polish influence has distributed over Romanian old texts, such as chronicles or text translations from Polish by rendering to Romanian lexical loanwords into the military and social-political field of direct Polish origin or lexemes in Polish originated from Latin or sometimes, a Romance idiom.

BDD-V2351 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:26 UTC)